

ГЛАВА VI ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТьюТОРСКОГО ЗАНЯТИЯ

© Зарішніак І.Н., 2012 (г. Вінниця, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЬЮТОРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

© Зарішніак І.М., 2012 (м. Вінниця, Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EFFECTIVENESS OF A TUTORING LESSON

© Zarishnjak I.N., 2012 (Vinnitsa, Ukraine)

В статті уточнені поняття «тьютор», «тьюторське заняття». Определены педагогические условия тьюторского занятия и теоретически обоснована эффективность их использования в вузах Украины.

Ключевые слова: тьютор, тьюторское занятие, педагогические условия эффективности тьюторского занятия.

The article specifies the contents of "a tutor" and "a tutoring lesson". The pedagogical conditions of a tutoring lesson are defined, the effectiveness of use of tutoring lessons at the higher educational establishments in Ukraine is theoretically substantiated.

Key words: a tutor, a tutoring lesson, pedagogical conditions of effectiveness of a tutoring lesson.

Інтеграційні процеси, що відбуваються сьогодні не тільки в економіці, а й в освіті, вимагають кардинальних змін в структурі та організації процесу навчання майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах III – IV рівня акредитації. Перед системою освіти стоїть завдання підготовки освіченого, інтелектуального, творчого фахівця, який вміє адаптуватися до швидкозмінного соціально-економічного середовища, обстоює власну позицію і активно здійснює самостійну пізнавальну діяльність. Традиційна вузівська система з її алгоритмізованими, директивними підходами до організації процесу навчання аж ніяк не сприяє формуванню творчої, успішної особистості майбутнього фахівця, націленої на динамічний інноваційний професійний розвиток. Вирішити цю проблему, на наш погляд, можна удосконаленням організаційних форм процесу навчання, засадовими основами яких є створення умов для стимулювання потенціалу розвитку особистості, ефективного виконання нею своїх основних функцій як фахівця-професіонала в майбутньому.

Проблеми організації процесу навчання у ВНЗ досліджуються багатьма науковцями. Вивчення питання удосконалення організаційних форм процесу навчання майбутніх фахівців вже давно привертає увагу дослідників. Істотний внесок у вирішення цієї проблеми зробили зарубіжні та вітчизняні вчені (Т.Акбашев, А.Алексюк, Т.Алексеева, А.Андреев, В.Безпалько, А.Вербицький, В.Галузинський, О.Глузник, М.Свтух, Л.Кондрашова, Н.Кузьміна, А.Нісімчук, О.Падалка, О.Пехота, В.Сластьонін, А.Фурман, П.Юцявічене та ін.). Науковці аналізують дидактичний потенціал альтернативної кредитно-модульної форми

організації навчання (КМСОНП) та основні умови її впровадження у ВНЗ України. Останні публікації стосуються переважно недоліків та способів їх вирішення під час впровадження у вищій школі, переваг і перспектив, серед яких більшість розкривають проблеми оцінювання навчальних досягнень студентів. Науковці відзначають також відсутність інституції тьюторства [1]. Однак дидактичні особливості альтернативних видів навчальних занять у ВНЗ та можливості їх впровадження при використанні КМСОНП досі не були предметом спеціального узагальнювального дослідження, і тому ця проблема залишається маловивченою. Особливо слід відмітити, що поза увагою дослідників залишилася тьюторська технологія навчання у вітчизняній педагогіці, відсутнє ґрунтовне визначення категорій та понять «тьюторське заняття», «тьютор», не визначеними є педагогічні умови застосування тьюторського заняття тощо.

Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень і практики підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України свідчать, що традиційні форми і методи навчання не забезпечують належної підготовки майбутніх кадрів. Водночас слід зазначити, що значні потенційні можливості закладені у традиційних для зарубіжних моделей формах організації процесу навчання у вищій школі, зокрема тьюторському занятті. Проблема альтернативних видів навчальних занять у ВНЗ розглядається побічно. Зокрема, О. Іванцова порівнює американську, литовську, німецьку, російську та українську моделі модульного навчання фрагментарно аналізує арсенал української версії основних видів навчальних занять у ВНЗ (за А.Алексюком) [2]; Е.Гуцало розкриває психологічний потенціал тьюторського заняття, зокрема формування навичок фасилітації як у викладачів, так і у студентів [3]; Н.Вишомірська теоретично обґрунтовує тьюторіали як форму організації самостійної роботи студентів [4]; М.Федина аналізує традиційну тьюторську систему як особливість вищої освіти Великобританії [5]. Питанням же практичного використання тьюторських занять у вітчизняній моделі модульного навчання приділено незначну увагу. Зокрема, А.Алексюк розкриває теоретичні та методичні аспекти групового тьюторського заняття при вивченні педагогічних дисциплін [2]. Розв'язання означених проблем потребує пошуку нових підходів до організації процесу навчання й обґрунтування ефективності педагогічних умов використання тьюторських занять у ВНЗ України.

Метою нашої роботи є обґрунтування ефективності педагогічних умов застосування тьюторських занять за кредитно-модульної системи організації навчання у ВНЗ України.

Концептуальними засадами нашого дослідження стали теоретичні положення вітчизняних науковців із запровадження кредитно-модульної системи організації процесу навчання (А.Алексюк, А.Фурман). Попри всі

проблеми і недоліки на сьогодні саме Болонський процес найсучаснішою та найперспективнішою моделлю реформування освітніх систем країн Європи. Стає очевидним, що прагнення досягти європейського простору не може мати успіхів без глибокого теоретичного аналізу і всебічного критичного осмислення вже наявного досвіду задоволення потреб у пошуку Україною власного місця у глобальному просторі.

Ми припустили, що однією з умов втілення ідей Болонського процесу в Україні є використання адаптованої до наших умов системи тьюторських занять [6]. Обґрунтування цього положення зумовлено, по-перше, тим, що модернізація навчального процесу в руслі вимог Болонської декларації передбачає значне збільшення обсягів самостійної роботи студентів (до 50-60%), а такий вид навчального заняття передбачає забезпечення належного контролю та консультацію у зв'язку зі збільшенням обсягів самостійної роботи студентів. По-друге, на думку А.В.Фурмана, успішність модульного навчання залежить від дотримання паритетних взаємин між педагогом і студентами, а досягти цього буде можливо за умови зміни функцій педагога з інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої. Мова йде про фасилітаторські можливості суб'єктів процесу навчання, які лежать в основі взаємодії під час тьюторського заняття. Науковці зазначають, що для студента — майбутнього фахівця — важливо не лише осмислити й засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного застосування і прийняття рішень. За таких умов зменшується частка прямого, ззовні заданого інформування, і розширюється застосування інтерактивних форм і методів роботи студентів під керівництвом викладача (тьютора) та повноцінної самостійної роботи в лабораторіях, читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності, що особливо важливо для системи дистанційного навчання. По-третє, сьогодні в Україні склалася найсприятливіші передумови для зменшення кількості студентів в академічній групі у зв'язку зі зменшенням чисельності абітурієнтів. Це істотно змінить навантаження викладачів вищих навчальних закладів, яке в кілька разів перевищує відповідне навантаження викладачів західноєвропейських і американських університетів.

Задля визначення основних педагогічних чинників, що впливають на ефективність тьюторського заняття у ВНЗ України, спочатку розглянемо тлумачення поняття «тьюторське заняття». У роботі [6] ми розкрили структуру, дидактичні можливості та методику проведення тьюторського заняття у ВНЗ України. На нашу думку, тьюторське заняття — така форма організації навчальної діяльності студентів, а процес навчання побудовано в основному на самостійній роботі студентів, а процес викладання полягає у наданні проміжної консультативної та координаційної допомоги, а також здійсненні контролю за рівнем

виконаних завдань. Суб'єкти навчання (тьютор і студенти) поєднують функції керівника, лідера й учасника групової динаміки [6, с. 239].

Аналіз науково-педагогічних джерел з означеної проблеми дозволив нам визначити педагогічні умови ефективного використання тьюторського заняття у вищих навчальних закладах України. Під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність педагогічних явищ (стосунків, методів, засобів, технологій тощо), що ймовірно впливають та обумовлюють ефективність та результативність процесу навчання. Ефективність тьюторського заняття у ВНЗ України, на нашу думку, визначається такими педагогічними умовами:

- паритетними взаєминами між викладачем і студентами;
- високим рівнем кваліфікації тьютора;
- забезпеченням принципів індивідуалізації та гнучкості;
- підвищенням об'єктивності оцінювання рівня навчальних компетенцій студентів та забезпечення мобільного зв'язку у системі «викладач-студент»;
- стимулюванням систематичної та якісної аудиторної і самостійної роботи студентів;
- зменшенням кількості студентів в академічній групі.

Науковці наголошують, що саме якісна підготовка спеціалістів повинна стати основною метою модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Вона неможлива без впровадження інтерактивної моделі процесу навчання, яка передбачає застосування інтерактивних методик на заняттях у вищій школі (дискусій, кейсів, проєктів, портфоліо тощо). Насамперед потрібно змінити методичні стереотипи, які сформувалися у викладачів. Впровадження інтерактивних методик у викладання дисциплін ВНЗ дасть змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта процесу навчання, перетворивши його на суб'єкт навчальної діяльності [7]. Мова йде про забезпечення під час тьюторського заняття паритетних взаємин між суб'єктами дидактичної взаємодії (рівність позицій за певними параметрами). Проаналізувавши сучасні дослідження [3], ми з'ясували, що такими параметрами є:

1. Стиль лідерства та форми управління. За традиційних форм організації процесу навчання домінує директивна форма керування діяльністю (сугестопедія та переконання), викладач спонукує групу або члена групи виконувати власні інструкції та розпорядження. Спосіб управління при фасилітації недирективний, не виходить за рамки самоорганізації керованої системи. Суб'єкт поєднує функції керівника, лідера й учасника групової динаміки.

2. Управління психодинамікою групи. За традиційної форми організації процесу навчання один із суб'єктів (викладач) сам визначає не тільки зміст, а й динаміку групового процесу. У фасилітаційному

управлінні психодинаміка групового процесу розподілена між рівноправними суб'єктами, де викладач є тільки одним з них.

3. Форми директивного управління. У класичних формах директивного управління керівник визначає реалізацію всіх компонентів самоорганізації (постановка цілей, висування гіпотез самоорганізації, перевірка результатів). У фасилітаційному управлінні викладач, будучи членом керованої ним системи, претендує тільки на те, що він може краще за інших піклуватися про інтеграцію всіх компонентів самоорганізації.

4. Особливості психологічного мікроклімату. При фасилітаційному управлінні переважає здоровий, сприятливий мікроклімат, дух товариства, висока внутрішня дисципліна, принциповість і відповідальність, вимогливість як до себе, так і до інших.

На думку Е.Гуцало, значимим є те, що викладач-фасилітатор зберігає управлінські функції тільки як учасник системи, будь-який елемент якої може з легкістю відкинути його управлінські санкції і запропонувати свої. Протистояння може бути розв'язане не стільки критикою, опором опонента, а і безумовним прийняттям його позиції. У такому разі, щоб керувати, потрібно вміти підкорятися, ідентифікуватися з позицією інших елементів системи [3].

Таким чином, дотримання паритетних взаємин між викладачем і студентами під час тьюторського заняття передбачають недирективний (фасилітаційний) спосіб управління, за якого і викладач, і студент є суб'єктами взаємодії.

Визначення наступної умови ефективного використання тьюторського заняття у системі вищої освіти в Україні зумовлене змінами функцій суб'єктів процесу навчання. Ми погоджуємося з думкою, що в умовах широкого доступу до інформації функція викладача набуває іншого змісту: ретрансляційні методи репродуктивного характеру відходять у далеке минуле, натомість викладач бачиться навігатором, провідником, тим, хто допоможе розставити акценти, окреслити багато траєкторій, проаналізувати недоліки та переваги кожної з них і таким чином підштовхнути до народження самостійного висновку [8]. Такі функції, на нашу думку, виходячи із зарубіжного досвіду, притаманні тьютору. Неоднозначність, а подекуди й відсутність ґрунтовного визначення поняття «тьютор» зумовило нас проаналізувати названу дефініцію. Тьютор (з англ. tutor — спостерігаю, пікуюся) — педагог-наставник, якого призначають з числа досвідчених викладачів; у навчальний час ці педагоги викладають предмет за своєю спеціальністю, після занять ведуть виховну роботу з 5-ма або 15-ма студентами. Під їхнім керівництвом студенти самостійно працюють над певними темами. Вітчизняна практика засвідчує можливість використання адаптованої традиційної англійської трьохкомпонентної тьюторської системи у

класичних університетах (керівник занять (director of studies) – сприяє засвоєнню студентами навчального курсу і дає поради щодо роботи під час канікул; моральний наставник (moral tutor) – відповідає за життя студента в широкому значенні слова і тьютор (tutor) – здійснює навчання студента протягом триместру чи академічного року), або ж варіант, коли всі ці функції виконує одна особа, наприклад, у структурних підрозділах університетів (за англійською системою тьюторські заняття не проводять професори). Психолого-педагогічний аналіз означеного поняття дозволив визначити певні відмінності від споріднених з ним понять: тьютор розглядається не як викладач у прямому значенні слова, а радше як фасилітатор, що допомагає студентові розвивати мислення, вчить критично аналізувати факти і поєднує функції керівника, лідера й учасника групової динаміки.

Науковці відзначають як необхідну умову успішного застосування інституції тьюторства високий рівень кваліфікації тьютора, який виконує функції викладача, консультанта і менеджера. Сучасні дослідники, зокрема Н.Вишомірська, визначають такі його обов'язки:

- створення сприятливих умов для організації та контролю самостійної роботи студентів;
- проведення індивідуальних та групових консультацій студентів;
- надання науково-методичної допомоги студентам у процесі навчання;
- забезпечення правильного та ефективного використання навчально-методичної літератури;
- координування самостійної навчальної діяльності студентів під час позааудиторної самостійної роботи;
- перевірка самостійних письмових аудиторних та домашніх завдань [4].

Ми погоджуємося з думкою Е.Гуцало, що тьютори мають пройти попередню психолого-педагогічну підготовку. Виконувати функції тьютора можуть досвідчені викладачі з високими професійними, організаторськими, комунікативними, управлінськими та іншими якостями. У педагога-тьютора повинні бути розвинені творчі здібності, педагогічна інтуїція, сформовані уміння рефлексії, емпатії та такі особистісні якості як толерантність, відповідальність, упевненість у собі, оптимізм, почуття гумору тощо.

У нашій роботі ми прийmemo за основу таке визначення тьютора: тьютор – це педагог-фасилітатор, під керівництвом якого група студентів (10-15) самостійно працює над певними темами. На сьогодні основними функціями тьютора є освітня, консультативні і управлінська. Роль тьютора вагома при плануванні програми навчальної дисципліни, розробці тьюторських занять з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента та вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм і навчальних планів.

Технологічна карта тьюторського заняття передбачає покрокову детально сплановану структуру заняття з методичними вказівками щодо його проведення та визначеними джерелами отримання знань. У такий спосіб реалізується принцип індивідуалізації та гнучкості навчання, що передбачає перехід до вивчення наступної порції матеріалу тільки після досягнення високого рівня засвоєння попереднього. Також забезпечується й індивідуальний темп засвоєння матеріалу. Завдяки тьюторським заняттям і значному збільшенню консультаційних годин педагог працює індивідуально з кожним студентом. Індивідуальний темп просуєння студентів у навчанні, на думку українського дидакта А.Алексюка, реально забезпечується широкими і доступними можливостями включення кожного студента у процес взаємодії тих, хто навчається, а також з тими, хто навчає. Принцип гнучкості, що лежить в основі розробки тьюторських занять, дозволив нам доповнити модель українського групового тьюторського заняття інформаційним листом з повідомленням про залікові одиниці окремо з кожного виду роботи для кожного студента і індивідуальними реферативними завданнями з вибором студентів, які повідомляються в аудиторії та коментуються тьютором чи студентами. Студент сам і тільки сам за допомогою інформаційної карти заняття отримує можливість вибирати індивідуальний темп просуєння в самостійній роботі, а отже, отримати реальні можливості змінити роль і місце з об'єкта на суб'єкт процесу навчання. «Випадковою» оцінкою за такою системою не може отримати жоден студент. Як бачимо, жорсткий, планомірний і прозорий механізм контролю за самостійною роботою студентів на тьюторському занятті спонукають студентів до систематичної навчальної праці, а також до самостійного проведення наукових досліджень. Разом з тим, у такий спосіб забезпечується мобільний зв'язок у системі «викладач-студент». Забезпечення рівних можливостей для всіх студентів вимагає кількісного складу академічної групи з 15 студентів.

Таким чином, серед обгрунтованих нами педагогічних чинників, що впливають на якість тьюторського заняття, домінують суб'єктивні фактори: наявність суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентами та високий рівень кваліфікації тьютора. Об'єктивною передумовою ефективності такого виду навчального заняття є зменшення кількості студентів в академічній групі.

Проте визначені нами педагогічні умови ефективності тьюторського заняття ніяк не вичерпують усієї проблеми удосконалення організаційних форм процесу навчання майбутніх фахівців у ВНЗ України. Перспективними подальших розвідок вбачасмо у практичній перевірі та уточненні ефективності визначених нами педагогічних умов тьюторського заняття в ставленні викладачів і студентів до такого виду навчального заняття у ВНЗ України.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Дікова-Фаворська О.М. організація навчально-виховного процесу за кредитно-модульною системою / О.М. Дікова-Фаворська, Г.П. Мошківська // Кредитно-модульна система організації навчального процесу: матер. наук.-практ. семінару (Київ, 3 грудня 2007 р.). – Київ: 2007. – С. 10–15.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. для студ., асп. та молодих викл. вид. навч. закл. України / А.М.Алексюк. – К: Либідь, 1998. – 560 с.
3. Гуцало Е.У. Тьюторські заняття з психології як практична гуманізація освіти [Електронний ресурс] / Е.У.Гуцало. – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06geurpgo.php>, вільний, назва з екрану.
4. Вишомірська Н.А. Тьюторіали як форма організації самостійної роботи студентів на агробіологічному факультеті Національного університету біоресурсів і природокористування України [Електронний ресурс] / Н.А.Вишомірська. – Електрон. дан. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2009/Pedagogica/47828.doc.htm, вільний, назва з екрану.
5. Федина М. Особливості основних форм і методів навчання у вищій школі Великобританії [Електронний ресурс] / М.Федина. – Електрон. дан. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pirpo/2009_6/Fedyna.htm, вільний, назва з екрану.
6. Зарішняк І.М. Технологія тьюторського заняття як альтернативного виду навчального заняття у ВНЗ / І.М.Зарішняк // Інтеграційний вибір України: історія, сучасність, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Вінниця, 10 квітня 2012 р. – Т.ІІ. – Тернопіль: Крок, 2012. – С. 234-242.
7. П'ятакова Г.П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студ. та магістр. виш. шк. / Г.П. П'ятакова, Н.М.Заячківська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Я.Франка, 2003. – 55 с.
8. Радомська Л.А. Українська версія вищої освіти: переваги й недоліки Болонського процесу [Електронний ресурс] / Л.А.Радомська, А.С.Стадній. – Режим доступу: conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Radomsk

